

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

Επιμέλεια διαγωνίσματος: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ

A1α.

1. Λάθος (Έπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν)
2. Σωστό (Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν, εἶπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι)
3. Λάθος (ἢ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἔστι σημεῖον)

A1β.

- 1.α.
- 2.β.

B1. Στις φράσεις που δίνονται αποδεικνύεται ότι ο Αριστοτέλης εξετάζει τελεολογικά την έννοια «πόλις» καθώς και τις άλλες μορφές κοινωνικής συνύπαρξης, δηλαδή σε σχέση με τον σκοπό για τον οποίο υπάρχουν και τον οποίο προσπαθούν να επιτύχουν. Σύμφωνα με την τελεολογική αντίληψη του φιλόσοφου, καθετί έχει δημιουργηθεί για να επιτελέσει έναν συγκεκριμένο σκοπό («τέλος») και να φτάσει στην τελείωση, την ολοκλήρωσή του.

Συγκεκριμένα με τη φράση «τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες», δηλαδή όλοι κάνουν τα πάντα για έναν σκοπό, το αγαθό, συνδέει ο Αριστοτέλης τον άνθρωπο-πολίτη («πάντες») με την πόλη, δηλαδή την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού όλων των ανθρώπων με την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού της πόλης. Αν οι πράξεις των ατόμων οδηγούν στην ευδαιμονία τους, οι πράξεις των ατόμων ως πολιτών οδηγούν την πόλη στην ευδαιμονία. Άρα, οι πράξεις των πολιτών έχουν πολιτικό περιεχόμενο και η ηθική αρετή συνδέεται με την πολιτική αρετή.

Αξίζει να διευκρινίσουμε ότι το «ἀγαθόν» για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του «ἀγαθοῦ» είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή, αλλά

και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. Το «ἀγαθόν», ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό «ἀγαθόν» δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το «ἀγαθόν», σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο στόχο. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες του φράσεις στα Ἠθικά Νικομάχεια 1094a1-3: Κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα, παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της –κατά την παραδοχή όλων– κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων.

Επιπρόσθετα, με την φράση «οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ» ο Αριστοτέλης ενισχύει τον τελεολογικό χαρακτήρα της σκέψης του. Σύμφωνα με αυτή, η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παραστρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση: γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Άρα, ο Αριστοτέλης και στις δύο δοθείσες φράσεις τονίζει με έμφαση τον τελεολογικό χαρακτήρα που έχει προσλάβει η σκέψη του, καθώς για τον φιλόσοφο κάθε ον οδηγείται στην ολοκλήρωση της ύπαρξής του, όταν φτάσει στην εκπλήρωση του φυσικού του προορισμού.

B2.

- 1.α.
- 2.β.
- 3.β.

4.γ.

5.γ.

B3α.

1.α.

2.α.

3.α.

4.α.

5.β.

6.α.

B3β.

α) ὀρῶμεν: Ήταν ένας πολύ **διορατικός** άνθρωπος, αφού πάντα προέβλεπε ορθά τις συνέπειες των εκάστοτε επιλογών του.

β) συνεστηκυϊαν: Η **κατάσταση** στη Μέση Ανατολή είναι ιδιαίτερα έκρυθμη στις μέρες μας.

γ) καλουμένη: Ο ομιλητής προσπάθησε να μας συγκινήσει, κάνοντας **επίκληση** στο συναίσθημά μας.

δ) ἔχειν: Με διακόπτες συνέχεια και αυτό είναι πολύ **ενοχλητικό**.

B4. Το πρωτότυπο κείμενο από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη και το παράλληλο κείμενο από την Πολιτεία του Πλάτωνα αναφέρονται στον σκοπό της συγκρότησης της πόλης-κράτους, που είναι η επίτευξη της αυτάρκειας. Στο χωρίο «Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν» η λέξη «αυτάρκεια» αποδίδεται στην πόλη. Η πόλη, λοιπόν, χαρακτηρίζεται τέλεια, γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτή ο πολίτης, αφού η πόλη είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το «εὖ ζῆν», η ευδαιμονία, η καλή ζωή. Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. Η αυτάρκεια αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών, που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (ευδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Μια πόλη, λοιπόν, είναι αυτάρκης, αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοήθ στην εμπορική της

ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες, αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής της δικαιοσύνης, αν είναι ανεξάρτητη ή δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές, ηθικές, πνευματικές και κοινωνικές της ανάγκες. Χαρακτηρίζει κάτι που είναι και μόνο του τέλειο αγαθό, το οποίο μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζει κανείς έχοντας το αίσθημα της πληρότητας και της ανεξαρτησίας («ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας»). Με ανάλογο τρόπο και ο Πλάτωνας θεωρεί πως η πόλη συγκροτήθηκε, γιατί το κάθε μεμονωμένο άτομο είναι ατελής οντότητα και δεν μπορεί από μόνο του να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες του («Ἡ πολιτεία, εἶπα ἐγώ, μου φαίνεται πως γεννήθηκε, ἐπειδὴ κάθε ἕνας ἀπὸ μας δεν εἶναι σε θέση νὰ ἐξοικονομῆ μόνος του ὅλες τις ἀνάγκες, ἀλλὰ του λείπουν πολλά»). Ἄρα, οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπιβιώσουν καὶ νὰ συμβιώσουν ἀρμονικά («ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη ἐνὸς πράγματος ὑποχρέωνε τὸν ἕνα νὰ καταφύγει στὴ συνδρομὴ ἐνὸς ἄλλου, καὶ τὸν ἄλλο στὴ βοήθεια ἐνὸς τρίτου, οἱ πολλές αὐτὲς ἀνάγκες μάζεψαν πολλοὺς νὰ καθίσουν ὅλοι μαζὶ στὸ ἴδιο μέρος, γιὰ νὰ βοηθοῦνται μεταξύ των»). Μεταξύ των ανθρώπων δημιουργούνται σχέσεις αλληλο-προσφοράς, αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας («Ὁ ἕνας λοιπὸν δίνει στὸν ἄλλο ἀπὸ τὰ δικά του, ὅτι εἶναι ἐκεῖνο που του δίνει, καὶ παίρνει πάλι ἀπ' αὐτὸν ἄλλο πράγμα, ἐπειδὴ βέβαια πιστεύει πως εἶναι γιὰ καλὸ του αὐτὸ που γίνεται») με ἀπώτερο στόχο τὴ συλλογικὴ αὐτάρκεια καὶ εὐδαιμονία. Ἐπομένως, καὶ ἀπὸ τὰ δύο κείμενα γίνεται προφανές ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει μίᾳ ζωῆ ἀνώτερη ποιοτικά, μόνο ὅταν ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἡ αὐτάρκεια.

Γ1. Ἀπὸ αὐτὰ, λοιπὸν, εἶναι εὐκόλο νὰ δεῖ κανεὶς καθαρά πως καὶ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ πόλη μας εἶχε ἡγεμονικὴ θέση· γιὰτί ποῖος θὰ τολμοῦσε νὰ ἰκετεύει ἢ τοὺς κατώτεροὺς του ἢ τοὺς ὑποταγμένους σὲ ἄλλους, ἀγνοώντας αὐτοὺς που ἔχουν τὴ μεγαλύτερη δύναμη (ἢ τοὺς πιο ἰσχυροὺς), καὶ μάλιστα γιὰ ζητήματα ὄχι ἰδιωτικά, ἀλλὰ σχετικὰ με τὸ σύνολο καὶ (ζητήματα) γιὰ τὰ ὁποῖα δεν ἦταν φυσικὸ κανεὶς ἄλλος νὰ ἐνδιαφερθεῖ παρὰ ἐκεῖνοι που εἶχαν τὴν ἀξίωση νὰ εἶναι ἡγέτες τῶν Ἑλλήνων; Ἐπειτα δεν φαίνεται νὰ διαψεύστηκαν στὶς ἐλπίδες τοὺς, γιὰ τὶς ὁποῖες προσέφυγαν στους προγόνους μας.

Γ2. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέλαβαν, ἀπὸ τὴ μὴ μεριά, τὸν πόλεμο ἐνάντια σὺς Θηβαῖους, γιὰ νὰ πετύχουν νὰ ἐνταφιαστοῦν οἱ νεκροὶ («ἀνελόμενοι γὰρ πόλεμον ὑπὲρ μὲν τῶν τελευτησάντων πρὸς Θηβαῖους»), καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἦρθαν ἀντιμέτωποι με τὴ δύναμη τοῦ Εὐρυσθέα γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡρακλή («ὑπὲρ δὲ τῶν παιδῶν τῶν Ἡρακλέους πρὸς τὴν

Εὐρυσθέως δύναμιν»). Ἐτσι ἀνάγκασαν με ἐκστρατεία τους Θηβαίους να παραδώσουν τους νεκρούς στους συγγενείς τους, για να τους θάψουν («τοὺς μὲν ἐπιστρατεύσαντες ἠνάγκασαν ἀποδοῦναι θάψαι τοὺς νεκροὺς τοῖς προσήκουσιν»), ἀλλὰ και τον στρατό των Πελοποννησίων, που ἔκανε εἰσβολή στη χώρα τους μαζί με τον Εὐρυσθέα, τον καταδίωξαν, τον νίκησαν στη μάχη και ἔδωσαν γερό χτύπημα στην υπεροψία και τη θρασύτητα ἐκείνου («Πελοποννησίων δὲ τοὺς μετ' Εὐρυσθέως εἰς τὴν χώραν ἡμῶν εἰσβαλόντας ἐπεξελθόντες ἐνίκησαν μαχόμενοι κάκεινον τῆς ὕβρεως ἔπαυσαν»). Λόγω αὐτῆς τῆς προσφοράς τῆς ἠ Αθήνα ἐπάξια θεωρεῖται ἀρωγός και ευεργέτης των ἀσθενέστερων.

Γ3α. ψευσθέντες: ψεύσθητι
κατέφυγον: κατάφυγε
ἀνελόμενοι: ἀνελοῦ
τελευτησάντων: τελεύτησον

Γ3β. ῥάδιον: ῥᾶον
τίς: τίνας
προγόνους: προγόνω
τῶν παίδων: ὧ παῖ
μᾶλλον: μάλα
εὐδοκίμησαν: εὐδοκιμοῦντος

Γ4α. αὐτοῦ: γενική συγκριτική στο ἦττους
μείζω: ομοιόπτωτος ονοματικός ἐπιθετικός προσδιορισμός στο δύναμιν
ἐπιμεληθῆναι: ἀναρθρο τελικό ἀπαρέμφατο, υποκείμενο τῆς ἀπρόσωπης ἐκφρασης εἰκός ἦν
ψευσθέντες: κατηγορηματική μετοχή ἐξαρτώμενη ἀπό το ρῆμα φαίνονται, συνημμένη στο ἐννοούμενο υποκείμενο οὔτοι, ως κατηγορούμενο του ἐννοουμένου υποκειμένου
τῆς ὕβρεως: ἔμμεσο ἀντικείμενο του ρήματος ἔπαυσαν

Γ4β. Ἴσοκράτης ἔφη ἔπειτ' οὐδὲ ψευσθέντας (τούτους) φαίνεσθαι τῶν ἐλπίδων, δι' ἃς καταφύγοιεν ἐπὶ τοὺς προγόνους σφῶν.